

ไทยกับการรวมกลุ่มเศรษฐกิจเอเชียตะวันออก*

ดร.ประภัศร์ เทพชาตรี**

เอเชียมีศักยภาพอย่างมากในเศรษฐกิจโลกปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นญี่ปุ่น ซึ่งเป็นมหาอำนาจทางด้านเศรษฐกิจอยู่แล้ว พอรวมประเทศจีนซึ่งได้แก่ เกาหลีใต้ ฮ่องกง สิงคโปร์เข้าไปด้วย บวกจีนซึ่งกำลังมาแรงขึ้นเรื่อย ๆ และรวมทั้งประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งมีอัตราการเจริญทางเศรษฐกิจที่สูงติดต่อกันเป็นเวลานาน (มาสะดุดลงในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจเท่านั้น) เพราะฉะนั้น ถ้ากลุ่มนี้สามารถรวมกันเข้าเป็นกลุ่ม ก็จะมีพลังอำนาจที่สูงมากจะก่อให้เกิดผลกระทบไปทั่วโลก

ในขณะนี้ มีการรวมตัวกันที่เป็นแบบหลวม ๆ ที่เราเรียกว่า “อาเซียน +3” คือ การประชุมสุดยอดอาเซียน 10 ประเทศบวกกับอีก 3 ประเทศ คือ ญี่ปุ่น จีน เกาหลีใต้ นอกจากนี้ ยังมีการประชุมในระดับรัฐมนตรีเศรษฐกิจอาเซียน+3 ด้วย ในปี 2000 เป็นครั้งแรกที่มีการประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียน+3 ที่กรุงเทพฯ แนวโน้มต่าง ๆ ในขณะนี้ก็เป็นในทิศทางเดียวกันหมด คือ ความพยายามของประเทศในเอเชียตะวันออกที่จะรวมตัวกัน กระชับความสัมพันธ์กันมากขึ้น

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานการวิจัยเรื่อง “กลุ่มเศรษฐกิจเอเชียตะวันออก : ข้อเสนอแนะ บทบาทของไทย” ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันเอเชียตะวันออกศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กันยายน 2546

** รองศาสตราจารย์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประธานโครงการอาเซียนศึกษา

ในกรอบของอาเซียนก็มี AFTA อยู่แล้ว นอกจากนั้น ยังมีข้อเสนอเขตการค้าเสรีญี่ปุ่นกับเกาหลี ญี่ปุ่นกับสิงคโปร์ ญี่ปุ่นเองก็เสนอให้มีการจัดตั้ง Asian Monetary Fund (AMF) ขึ้นมาในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ แต่ได้รับการคัดค้านจากสหรัฐฯ เพราะสหรัฐฯกลัวว่า AMF จะมาแย่งบทบาทของ IMF ไป ทำให้ข้อเสนอ AMF นั้นตกไป สร้างความไม่พอใจให้กับญี่ปุ่น ต่อมาญี่ปุ่นก็ปรับมาในรูปของแผนการมียาชาวาแทนโดยมีเงินกองทุนประมาณ 3 หมื่นล้านเหรียญสหรัฐฯที่จะให้ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียกู้ มีข้อเสนอของฟิลิปปินส์ที่จะให้มีการจัดตั้งเขตการค้าเสรีเอเชียตะวันออก (East Asian Free Trade Area) ในขณะที่จีน ญี่ปุ่น เกาหลี ได้ก็กำลังศึกษาถึงแผนการจัดตั้งเขตการค้าเสรีเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งถ้ารวมกับ AFTA แล้ว ในที่สุดก็จะเป็นเขตการค้าเสรีเอเชียตะวันออก ถ้าเกิดขึ้นได้จริงก็จะเป็นเขตการค้าเสรีที่มีพลัง มีอำนาจการต่อรองทัดเทียมสหรัฐฯ ทัดเทียมสหภาพยุโรป

อย่างไรก็ตาม กระบวนการของการรวมตัวทางเศรษฐกิจเหล่านี้ในทางปฏิบัติเป็นไปได้ยาก เป็นไปได้ช้า มีอุปสรรคนานัปการ ถ้าเราดูจากยุโรปเป็นตัวอย่าง จะเห็นได้ว่าพัฒนาการรวมตัวทางเศรษฐกิจในยุโรปต้องใช้เวลายาวนานกว่าจะเป็นสหภาพยุโรปอย่างในปัจจุบัน กระบวนการคงเดินไปอย่างช้า ๆ แต่ถึงจะช้าอย่างไรก็มีแนวโน้มที่จะส่งผลกระทบต่อดุลยภาพแห่งอำนาจของโลก จะก่อให้เกิดโลก 3 ขั้วซึ่งจะเปลี่ยนโฉมหน้าการเมืองระหว่างประเทศ

เปลี่ยนโฉมหน้าเศรษฐกิจระหว่างประเทศอย่างมากทีเดียว¹

1. ประวัติศาสตร์

จริง ๆ แล้ว ข้อเสนอความร่วมมือทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียมีมานานแล้ว ตั้งแต่ทศวรรษ 1960 มีทั้งข้อเสนอจากนักวิชาการญี่ปุ่น ออสเตรเลีย และสหรัฐ แต่ข้อเสนอเหล่านี้ไม่ได้รับความสนใจอย่างจริงจัง ในช่วงนั้น เพราะยุคนั้นเป็นยุคสงครามเย็น ประเด็นปัญหาหลักของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คือ เรื่องความมั่นคง เรื่องการต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ ดังนั้น ข้อเสนอความร่วมมือทางเศรษฐกิจ การรวมตัวทาง

¹ ดู C.F. Bergsten The New Asian Challenge (Institute of International Economics , 2000) <<http://www.iie.org>> ; Chung-in Moon "Political economy of East Asian development and Pacific economic cooperation" The Pacific Review (Vol 12 No 2, 1999) : 199-224. ; D. Webber "Two funerals and a wedding? The ups and downs of regionalism in East Asia and Asia-Pacific after the Asian crisis" The Pacific Review (Vol 14 No 3, 2001) : 339-372. ; E. Teo "The Emerging East Asian Regionalism" International Politics and Society (1/2001) : 49-53. ; E. Teo "Towards an East Asian Model of Regional Cooperation" International Politics and Society (4/2002) : 143-158. ; Eng Chuan Ong "Anchor East Asian Free Trade in ASEAN" The Washington Quarterly (26:2, 2003) : 57-72. ; M. Hund "ASEAN Plus Three: towards a new age of pan – East Asian regionalism? A skeptic's appraisal" The Pacific Review (Vol 16 No 3 , 2003) : 383-417. ; ประภัสสร เทพชาตรี "กลุ่มเศรษฐกิจเอเชียตะวันออก : ความฝันหรือความเป็นจริง? (1)" กรุงเทพธุรกิจ 4 พฤษภาคม 2543 : 4. ; ประภัสสร เทพชาตรี "กลุ่มเศรษฐกิจเอเชียตะวันออก : ความฝันหรือความเป็นจริง? (จบ)" กรุงเทพธุรกิจ 11 พฤษภาคม 2543 : 4. ; ประภัสสร เทพชาตรี "กลุ่มเศรษฐกิจเอเชียตะวันออก (1)" กรุงเทพธุรกิจ 6 กุมภาพันธ์ 2545. ; ประภัสสร เทพชาตรี "กลุ่มเศรษฐกิจเอเชียตะวันออก (2)" กรุงเทพธุรกิจ 7 กุมภาพันธ์ 2545. ; ประภัสสร เทพชาตรี "กลุ่มเศรษฐกิจเอเชียตะวันออก (จบ)" กรุงเทพธุรกิจ 8 กุมภาพันธ์ 2545.

เศรษฐกิจ การที่จะจัดตั้งกลไกทางเศรษฐกิจในภูมิภาค จึงเป็นไปได้ในสมัยสงครามเย็น เพราะในเอเชียก็แตกออกมาเป็นฝักเป็นฝ่าย จีนก็เป็นฝ่ายคอมมิวนิสต์ ญี่ปุ่น-สหรัฐก็อยู่อีกฝ่ายหนึ่ง เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็แตกเป็นเสี่ยง ๆ เวียดนามเหนือก็เป็นคอมมิวนิสต์ สงครามก็เกิดขึ้นในเวียดนาม ความขัดแย้งต่าง ๆ ในสมัยสงครามเย็น จึงทำให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นไม่ได้

ในทศวรรษ 90 สงครามเย็นสิ้นสุด ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียเลิกทำสงคราม บรรยากาศของความร่วมมือมีสูง ทุกประเทศต่างมาจับมือกัน ในปี 1989 เอเปคก็เกิดขึ้นมา นายกรัฐมนตรีมหาธีร์ได้เสนอกรอบความร่วมมือ EAEC (East Asia Economic Caucus) ขึ้นมา ไทยเรายังกลัว ๆ กลัว ๆ ใจหนึ่งก็เกรงใจมาเลเซีย เกรงใจอาเซียนว่ายังไ้เราก็เป็นอาเซียนด้วยกัน อีกใจหนึ่งเราก็เกรงใจสหรัฐ กลัวว่าจะเสียประโยชน์ต่าง ๆ จากสหรัฐ ดังนั้นเราจึงแบ่งรับแบ่งสู้ในเรื่องข้อเสนอของ EAEC มาโดยตลอด แต่ปัญหาที่เกิดขึ้น คือ ญี่ปุ่นไม่กล้าที่จะสนับสนุน EAEC เพราะกลัวสหรัฐโกรธ สหรัฐคัดค้านอย่างเต็มที่ต่อข้อเสนอของมาเลเซียมาโดยตลอด ทำให้ญี่ปุ่นไม่กล้า นี่เป็นภาพที่เกิดในทศวรรษ 90

อุปสรรคสำคัญของการรวมตัวกันทางเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ยังรวมไปถึงเรื่องความขัดแย้งกันทางด้านการเมืองความมั่นคงในภูมิภาค ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ความรู้สึกเป็นศัตรูกันระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้เป็นความรู้สึกที่รุนแรงมาโดยตลอด โดยเฉพาะในศตวรรษที่ 20 ที่ญี่ปุ่นยึดครองเกาหลีใต้ ย่ำยีเกาหลีในสมัยสงคราม ทำให้คนเกาหลีเกลียดชังญี่ปุ่นมาก และรวมไปถึงคนจีนด้วยที่ถูกย่ำยีเช่นเดียวกัน ซึ่งความเจ็บปวดทางประวัติศาสตร์นี้ลึ้มยาก เพราะฉะนั้น รอยร้าวอันนี้จึงทำให้ทั้ง 3 ประเทศ ไม่อยากมาจับมือกัน ถ้า 3

ประเทศนี้ไม่สามารถมาจับมือเป็นมิตรกันได้ ความร่วมมือในเอเชียตะวันออกก็เกิดขึ้นไม่ได้

นอกจากนั้น ประเทศในเอเชียต่างก็มองแต่ละประเทศว่าเป็นคู่แข่งทางด้านเศรษฐกิจ แต่ละประเทศต่างก็อยากเป็นศูนย์กลางทางด้านเศรษฐกิจ เป็นศูนย์กลางทางการเงิน เพราะฉะนั้น จึงทำให้แต่ละประเทศก็มองอีกประเทศว่าเป็นคู่แข่งทางด้านเศรษฐกิจ เป็นศัตรูทางด้านเศรษฐกิจ ความรู้สึกนี้จึงไม่ก่อให้เกิดความร่วมมือกัน

อีกปัจจัยหนึ่งที่เป็นปัจจัยลบที่ทำให้ไม่เกิดความร่วมมือในอดีตที่ผ่านมา คือ ทศวรรษ 90 เป็นทศวรรษของความสำเร็จขององค์กรระดับโลกด้านเศรษฐกิจ คือ การประชุมในกรอบของ GATT หลังจากนั้นมีการจัดตั้ง WTO ขึ้นมา WTO ในตอนแรกก็ดูดี เป็นที่พึงเป็นความหวังของประเทศต่าง ๆ ในการที่จะจัดระเบียบการค้าโลกให้มีเสถียรภาพ ดังนั้นเมื่อ GATT เมื่อ WTO ดูเหมือนจะมีประสิทธิภาพจึงไม่มีความจำเป็นในการสร้างกลไกในภูมิภาคขึ้นมา²

2. ปัจจัยบวก

อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี 1997 เป็นต้นมา ทำให้ภาพเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไป

2.1 ปัจจัยที่สำคัญ คือ วิกฤตเศรษฐกิจเอเชียได้กระตุ้นให้ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียได้ทบทวนถึงบทบาทความร่วมมือระหว่างกัน วิกฤตเศรษฐกิจเอเชียได้ชี้ให้เห็นว่าภูมิภาคเอเชียตะวันออกซึ่งมีขนาดเศรษฐกิจประมาณ 1 ใน 3 ของโลก มีเงินทุนสำรองเกินกว่าครึ่งหนึ่งของโลกแต่กลับต้องไปพึ่งพิง IMF ที่มีสำนักงานใหญ่อยู่ที่กรุงวอชิงตัน ประเทศกลุ่มเอเชียที่มีขนาดเศรษฐกิจที่ใหญ่

² Bergsten , op cit, pp.1-3.

ขนาดนี้ แต่ในที่สุด กลับต้องถูกสหรัฐสั่ง ถูกสหรัฐกำหนดนโยบายในการ กอบกู้วิกฤตเศรษฐกิจเอเชียโดยผ่านทาง IMF ทำให้ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียรู้สึก ว่า ถึงเวลาแล้วที่จะต้องสลัดสถานการณ์เช่นนี้ออกไป คือ สถานการณ์ของการ ตกเป็นเบี้ยล่างสหรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวิกฤตเศรษฐกิจที่สหรัฐกลับมา มีอำนาจบาตรใหญ่ สิ่งโน้มนำนี้มาโดยตลอดในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา เหมือนกับ ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียกำลังตกเป็นเมืองขึ้นสมัยใหม่ของตะวันตก ดังนั้นเมื่อ เอเชียพ้นจากวิกฤตเศรษฐกิจได้ จึงเหมือนกับจะมีฉันทามติร่วมกันที่จะบอกว่า จะไม่ให้สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นมาอีก การที่เอเชียเราต้อง "คลาน" เข้าไปหาเข้าไปขอ ความช่วยเหลือจาก IMF ทำให้ศักดิ์ศรีไม่มีเหลือ และความรู้สึกร่วมกันที่เอเชีย มีปัญหาร่วมกัน มีศัตรูร่วมกัน คือ ตะวันตก ศัตรูร่วมกัน คือ สหรัฐฯ จึงเป็นแรง ดึงดูดที่สำคัญที่จะทำให้เอเชียมารวมตัวกันและพยายามที่จะสลัดการพึ่งพิง สหรัฐฯออกไป เอเชียมองตะวันตกในเชิงลบมาตลอดในช่วงตั้งแต่เกิดวิกฤต เศรษฐกิจ และมองว่าตะวันตกดูเหมือนจะจงใจทำให้เอเชียนั้นล้มระเนระนาด สหรัฐฯดูเหมือนจะจงใจยอมยืดยุ่นให้ไทยเราล้มเพราะสหรัฐฯอาจจะหวังผลประโยชน์บางอย่าง จากการที่ไทยเราจะล้มลงไปหรือเอเชียจะล้มลงไป สิ่งที่เราจะลืมไม่ได้ คือ การที่สหรัฐฯยืนอยู่เฉย ๆ โดยไม่ช่วยเหลือไทยในตอนแรก ซึ่งได้ส่งผล กระทบในทางลบอย่างมากต่อความรู้สึกของคนไทย

2.2 ปัจจัยอีกประการ คือ ปัจจัยในเรื่องระบบการค้าโลก ซึ่งได้ผันแปร ไปอย่างมากในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ความล้มเหลวของการเจรจาใน WTO ยิ่งจะ เป็นแรงกระตุ้นให้เอเชียหาทางออกโดยการสร้างกลไกในระดับภูมิภาคขึ้นมา เพราะตอนนี้หวังพึ่ง WTO ไม่ได้แล้ว

2.3 ยิ่งไปกว่านั้น ในอนาคตเศรษฐกิจอเมริกา กำลังจะถึงจุดอันตราย คือ กำลังจะถึงจุดตกและการที่เศรษฐกิจอเมริกาจะตกอยู่ในสภาวะตกต่ำถดถอย ก็ยิ่งจะกระตุ้นกระแสนโยบายปกป้องทางการค้ามากขึ้น และเมื่อสหรัฐมี

นโยบายปกป้องทางการค้ามากขึ้น จะก่อให้เกิดความขัดแย้งกับประเทศต่าง ๆ ในเอเชียมากขึ้น ยิ่งจะทำให้เอเชียหาทางออกในการรวมตัวร่วมมือกันทางเศรษฐกิจมากขึ้น เพื่อที่จะมาต่อสู้กับสหรัฐในสงครามการค้าที่จะแหลมคมมากขึ้นในอนาคต

2.4 อีกแนวโน้ม คือ ตลอดเวลาที่ผ่านมา ปัจจัยอันหนึ่งที่ทำให้ไม่เกิดการรวมตัวทางเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออก ก็คือ เอเปค สหรัฐฯเอาเอเปคมากัน กล่าวคือ เมื่อมีเอเปคแล้วสหรัฐก็จะบอกว่า เอเปคก็คือกลไก ความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจในภูมิภาคอยู่แล้ว ดังนั้นจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องไปสร้างกลไกใหม่ขึ้นมา แต่ปัญหาสำคัญคือตอนนี้เอเปคกำลังแย เอเปคกำลังไม่มีน้ำยา ไม่มีประสิทธิภาพ เพราะฉะนั้น เอเปคจึงไม่สามารถที่จะเป็นกันชน เป็นตัวกันทางเลือกอื่น ๆ ของเอเชียได้อีกต่อไป คือ ทางเลือกที่เอเชียจะมารวมตัวกันเพื่อเอเชีย

2.5 ปัจจัยต่อไป คือ ในภูมิภาคอื่นก็มีแนวโน้มที่กำลังจะรวมตัว เช่นเดียวกัน คือ กระแสของการรวมตัวกันในยุโรปก็รุนแรงมาโดยตลอด และจะยิ่งรุนแรงมากขึ้น เร็วมากขึ้นภายหลังจากที่ WTO ล้มเหลว ในขณะที่สหรัฐเองก็เช่นเดียวกัน กระแสของการรวมตัวทางเศรษฐกิจในทวีปอเมริกาก็กำลังมีอัตราเร็วขึ้น NAFTA กำลังได้รับความสนใจมากขึ้น มีการตั้งเป้าหมายว่า ในปี 2005 จะมีการจัดตั้งเขตการค้าเสรีทวีปอเมริกาทั้งสองทวีป (Free Trade Area of the Americas : FTAA) ซึ่งถ้าเป็นจริงจะเป็นเขตการค้าเสรีที่ใหญ่ที่สุดในโลก เพราะขณะนี้ NAFTA สู้ยุโรปไม่ได้ ถ้าเอเชยรวมตัวกัน อเมริกาจะเป็นรอง แต่ถ้าสหรัฐรวมอเมริกาได้เข้าไปด้วย ก็จะใหญ่ขึ้นไปอีก เป็นแนวโน้มของการที่จะแข่งขันใหญ่ แข่งกันว่าใครจะเป็นเขตการค้าเสรีที่ใหญ่ที่สุด

2.6 ปัจจัยสุดท้ายที่จะกระตุ้นให้เอเชยมารวมตัวกันได้ คือ ความล้มเหลวของสถาบันเศรษฐกิจจะระหว่างประเทศที่จะให้เอเชยเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหาร สถาบันเหล่านี้ถูกยึดครองโดยตะวันตก มีการแบ่งเค้กกันระหว่าง

อเมริกากับยุโรป คือ สหรัฐฯจะคุม World Bank ในขณะที่ยุโรปจะคุม IMF คือ ผู้อำนวยการใหญ่ของ IMF จะเป็นคนมาจากยุโรปตลอด ปัจจุบันก็ยังคงเป็นยุโรปอยู่นั่นเอง เป็นนาย Koehler คนเยอรมนี แทนนาย Camdessus คนฝรั่งเศส สำหรับ World Bank ก็เป็นคนอเมริกันมาโดยตลอด ในขณะที่ประเทศในเอเชียไม่มีบทบาทในการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารสถาบันเหล่านี้ ซึ่งดูเหมือนจะเป็นการกีดกันกันอย่างไม่ยุติธรรม ในกองทุน IMF นั้น สหรัฐฯมีอำนาจในการลงคะแนนเสียงเกือบ 20% สหภาพยุโรป 30% แต่ญี่ปุ่นซึ่งมีขนาดเศรษฐกิจเป็นอันดับ 2 แต่ว่ามีอำนาจการลงคะแนนเสียงไม่ถึง 5%³

โดยสรุปจากปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จึงทำให้เอเชียมีความต้องการผลักดันให้มีสถาบันของตัวเองขึ้นมา

3. รูปแบบความร่วมมือ

ในขณะนี้ รูปแบบความร่วมมือทางเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียที่ชัดเจนที่เห็นเป็นรูปเป็นร่าง คือ Asian Monetary Fund (AMF) ที่ถูกสหรัฐฯยัดเข้ามาแล้วในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ แต่ในตอนนี้อยู่ปุ่นได้รื้อฟื้นข้อเสนอนี้ขึ้นมาอีก ล่าสุดในการประชุม ADB ที่เชียงใหม่ได้มีการหารือถึงเรื่อง AMF กันอีกครั้งหนึ่ง โดยญี่ปุ่นพยายามผลักดันให้มีการจัดตั้ง AMF

อย่างไรก็ตามยังมีประเด็นปัญหาความขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มประเทศเอเชียในเรื่องรูปแบบของ AMF ผลประชุมจึงออกมาเป็นเพียงการจัดตั้งกองทุนกู้ยืมเงินฉุกเฉิน (Asean Swap Arrangement)

³ Ibid, pp.3-7.

สำหรับความร่วมมือในด้านเงินสกุลและความร่วมมือในเรื่องของอัตราแลกเปลี่ยน ก่อนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจเราเอาเงินบาทไปผูกติดกับเงินดอลลาร์มากเกินไป ในยุคนี้มีแนวโน้มว่า ถึงเวลาแล้วที่ต้องถอยห่างจากเงินดอลลาร์ กำลังมีการคิดค้นระบบอัตราแลกเปลี่ยนใหม่ที่ไม่ต้องไปพึ่งเงินดอลลาร์มากเกินไป และมีข้อเสนอการใช้เงินสกุลเอเชีย (Asian currency) แต่ก็เป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลาอีกนาน

อีกเรื่องหนึ่ง คือ บทบาทของ ADB อาจจะกล่าวได้ว่า ADB เป็นสถาบันทางการเงินของเอเชียเพียงสถาบันเดียว เพราะฉะนั้น ก็กำลังมีการมองว่า ADBจะมีบทบาทมากขึ้นอย่างไรในความร่วมมือทางด้านการเงินในภูมิภาค

ทางด้านความร่วมมือทางด้านการค้า คือ ข้อเสนอของการจัดตั้งเขตการค้าเสรีเอเชียตะวันออก (East Asian Free Trade Area) ข้อเสนอการจัดตั้ง Northeast Asian Free Trade Area ซึ่งในที่สุดอาจจะมารวมกับ AFTA⁴

3.1 อาเซียน + 3

ในปลายปี 1999 มีข้อเสนอที่จะให้มีความร่วมมือกันระหว่างอาเซียนกับอีก 3 ประเทศในเอเชีย นั่นคือ จีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ มีการประชุมสุดยอดครั้งแรกในกรอบของอาเซียน+3 ขึ้นในเดือนพฤศจิกายน 1999 และมีแถลงการณ์ที่เกี่ยวกับความร่วมมือเอเชียตะวันออกในหลายด้านด้วยกันที่สำคัญคือ ความร่วมมือทางด้านการเงิน⁵

ต่อมา ก็มีการประชุมรัฐมนตรีคลังในกรอบอาเซียน+3 และมีข้อตกลง “Chiang Mai Initiative” เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม ก่อนหน้านั้นญี่ปุ่นได้พยายามที่จะ

⁴ Ibid, pp.7-10.

⁵ Joint Statement on East Asia Cooperation , 28 November 1999, <<http://www.aseansec.org>>

จัดตั้ง “Asian Monetary Fund” (กองทุนการเงินแห่งเอเชีย) ขึ้นมา เพื่อที่จะใช้แทน IMF ประเทศในเอเชียหวังว่า ถ้าเกิดวิกฤติรอบ 2 ขึ้นมา เราจะได้ไม่ต้องไปง้อ IMF ไม่ต้องโดน IMF สั่ง ถ้าเป็นเงินของกองทุนของเอเชียเงินไขต่าง ๆ น่าจะดีกว่า อย่างไรก็ตามอเมริกาก็คัดค้านอย่างเต็มที่เพราะกลัวว่า AMF จะมาแย่งบทบาทของ IMF ซึ่งสหรัฐครอบงำอยู่ ข้อเสนอของญี่ปุ่นจึงตกไป

นอกจากนั้น ก็มีข้อเสนอว่า ในอนาคตน่าจะมีการร่วมมือกันได้ ในด้านระบบอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ รวมไปถึงข้อเสนอเงินสกุลของเอเชีย มีการมองว่าเอเชียจะสามารถเป็นแบบสหภาพยุโรปได้หรือไม่ และยังมีข้อเสนอที่จะให้เอเชียตะวันออกเป็นเขตการค้าเสรี หรือเรียกว่า “East Asia Free Trade Area”⁶

3.2 ข้อเสนอ “ชุมชนเอเชียตะวันออก”

ข้อเสนอเหล่านี้ก็มีการพูดถึงกันมากขึ้น แต่ปัญหาสำคัญคือว่า หลังจากนั้นปี 1999 เป็นต้นมา ไม่ได้มีข้อเสนอที่อยู่ในกรอบอาเซียน+3 เท่านั้น เกาหลีได้พยายามผลักดันให้มีการประชุมสุดยอดเอเชียตะวันออก (East Asia Summit) ขึ้นมาที่จะอยู่นอกกรอบอาเซียน+3 และให้มีการรวมกลุ่มในลักษณะ “East

⁶ สำหรับรายละเอียดผลการประชุมสุดยอดอาเซียน + 3 ดู Press statement by the Chairman of the 7th ASEAN Summit and the 5th ASEAN+3 Summit November 5, 2001, Bandar Seri Begawan ; Press Statement by The Chairman of the 8th ASEAN Summit and the 6th ASEAN+3 Summit and the ASEAN – China Summit, Phnom Penh, Cambodia 4 November , 2002
<<http://www.aseansec.org>>

Asian Community” หรือชุมชนเอเชียตะวันออก ซึ่งข้อเสนอนี้จะขยายออกไปนอกกรอบอาเซียน+3 จะเป็น “เอเชียตะวันออก” ไปเลย⁷

3.3 เขตการค้าเสรีจีน-อาเซียน

นอกจากนั้นปีที่แล้ว จีนกับอาเซียนมีข้อตกลงที่จะจัดทำเขตการค้าเสรีภายในระยะเวลา 10 ปี⁸ ความตกลงนี้ถ้าเป็นจริงขึ้นมาได้ ก็จะมีประโยชน์ เพราะว่าอาเซียนกับจีนจะมีประชากรรวมกันถึง 1.7 พันล้านคน GDP จะถึง 2 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ จะเป็นเขตเศรษฐกิจที่ใหญ่มาก แต่ปัญหาก็คือว่า การที่อาเซียนจะมารวมกับจีนเป็นเขตการค้าเสรีก็อาจจะไม่ครบ ญี่ปุ่นจะอยู่ตรงไหน เกาหลีจะอยู่ตรงไหน จะเป็นแค่อาเซียนกับจีนเท่านั้นหรือ คล้าย ๆ จะขาดเสียกันไป ในแง่ของความร่วมมือในกรอบใหญ่ที่จะเป็นอาเซียน+3 แนวโน้มขณะนี้แต่ละฝ่ายพยายามที่จะเสนอข้อเสนอของตัวเองแล้วกลายเป็นว่า ตีกันไปใหญ่ ข้อเสนอมากเกินไป และทำให้สับสนวุ่นวายอยู่ในขณะนี้

3.4 ข้อเสนอของญี่ปุ่น

ขณะที่จีนกับอาเซียนกำลังจะมีเขตการค้าเสรี ญี่ปุ่นก็ตกอยู่ในสภาพเพลี่ยงพล้ำจีนกับอาเซียนตกลงกันได้โดยไม่มีญี่ปุ่น ญี่ปุ่นโดยนายกรัฐมนตรีโคอิซุมิ ตอนมาเยือนเอเชียเมื่อเดือนที่แล้ว จึงต้องพยายามเรียก

⁷ ดู Final Report of the East Asia Study Group <<http://www.aseansec.org>>

⁸ ดู Framework Agreement on Comprehensive Economic Co-Operation Between ASEAN and the People's Republic of China, Phnom Penh, 5 November 2002 <<http://www.aseansec.org>>

บทบาทของตัวเองกลับคืนมา บทบาทของการเป็นผู้นำในภูมิภาคนี้โดยการจัดทำเขตการค้าเสรีกับสิงคโปร์ และมีข้อเสนอหลายข้อเสนอด้วยกัน

ข้อเสนอหนึ่งคือ “Initiative for Japan – ASEAN Comprehensive Partnership” เป็นข้อเสนอที่ญี่ปุ่นจะร่วมมือกับอาเซียน ที่จะเป็นส่วนหนึ่งทางด้านการเศรษฐกิจอย่างสมบูรณ์แบบ โดยญี่ปุ่นบอกว่า ญี่ปุ่นจะใช้ข้อตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างญี่ปุ่นและสิงคโปร์เป็นแม่แบบในการเจรจากับประเทศอื่น ๆ ต่อไป นอกจากนั้น ญี่ปุ่นยังเสนออีกว่า จะให้มีเวทีที่เรียกว่า “Initiative for Development East Asia” ขึ้นมาอีกเวทีหนึ่ง โดยบอกว่าเวทีนี้จะเป็นเวทีที่จะหารือในเรื่องของการพัฒนาการเศรษฐกิจในอนาคต รวมทั้งความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ที่สำคัญคือว่า ญี่ปุ่นได้ระบุว่า ประเทศที่เข้ามามีส่วนร่วมในเวทีดังกล่าวควรมีสหรัฐ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ รวมทั้งจีนกับเกาหลีใต้ด้วย ญี่ปุ่นมองว่า สมาชิกแกนหลักของชุมชนเอเชียตะวันออก จะต้องมีนิวซีแลนด์และออสเตรเลียอยู่ด้วย ญี่ปุ่นคงมองว่า ถ้าจะปล่อยให้ เป็นอาเซียน+3จีนจะครอบงำแน่ โดยลำพังแล้ว อาเซียนเองไม่สามารถที่จะไปคานอำนาจกับจีนได้ ญี่ปุ่นเองก็รู้สึกว่่าลำบากขึ้นทุกวัน ยุทธศาสตร์ล่าสุดของญี่ปุ่น คือ การที่จะดึงเอาประเทศนอกภูมิภาคเข้ามาเพื่อถ่วงดุลอำนาจกับจีน ไม่ให้จีนครอบงำภูมิภาคนี้ โดยจะดึงเอาออสเตรเลียเข้ามา ดึงเอาสหรัฐเข้ามา โคอิซุมิพูดเลยไปถึงว่า ชุมชนเอเชียไม่ควรจำกัดอยู่เฉพาะประเทศในเอเชียเท่านั้น แต่ควรมีสหรัฐควรจะมองไปถึงเอเชียได้ ซึ่งก็หมายความว่าควรมีอินเดียเข้ามาด้วย ควรจะรวมถึง APEC เพราะ APEC ก็เป็นกรอบใหญ่ที่มีหลายประเทศรวมไปถึง ASEM ด้วย จากข้อเสนอล่าสุด ทำให้คิดว่า ยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นในครั้งนี้คือ การดึงเอาประเทศนอกภูมิภาค และกรอบความร่วมมืออื่น ๆ เช่น APEC และ ASEM เข้ามาเพื่อที่จะถ่วงดุลอำนาจกับจีนซึ่งกำลังจะใหญ่ขึ้นมาเรื่อย ๆ⁹

⁹ “Japan to forge new Asean pact” *The Nation* 7 January 2002 : 5B.

4. อุปสรรค

อุปสรรคสำคัญของการรวมกลุ่มของประเทศในเอเชียตะวันออกในอนาคตนั้นมียู่ด้วยกันหลายประการ ประการแรก คือ ความแตกต่างกันอย่างมากในภูมิภาค ทั้งในระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การพัฒนาการทางการเมือง ต่างกับยุโรปซึ่งมีระดับการพัฒนาทางการเมือง เศรษฐกิจที่ไม่ต่างกันมาก ถ้าระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจต่างกันมาก เวลาเราจะรวมตัวกันทางเศรษฐกิจ เวลาเราจะจัดตั้งเขตการค้าเสรีจะมีข้อได้เปรียบเสียเปรียบกันมาก

เพราะฉะนั้นญี่ปุ่นจึงเลือกเอาประเทศที่มีระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ใกล้เคียงกับญี่ปุ่นในการนำร่องที่จะเจรจาเขตการค้าเสรีในแบบทวิภาคีก่อน คือ ไปเสนอต่อสิงคโปร์ เสนอต่อเกาหลีใต้ เป็นต้น

อุปสรรคต่อมา คือ ประเทศเหล่านี้มองว่าอีกประเทศหนึ่งเป็นคู่แข่งทางเศรษฐกิจ และยังมีปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง ปัญหาทางด้านความมั่นคงทางด้านภูมิรัฐศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องที่สำคัญ คือความขัดแย้งระหว่างจีนกับญี่ปุ่น ใครจะเป็น “ number one ” จีนหรือญี่ปุ่น ความขัดแย้งระหว่าง 2 ประเทศนี้จะเป็นอุปสรรคต่อการรวมตัวในเอเชียตะวันออกในอนาคต¹⁰

นอกจากนี้ ถึงแม้ว่ากลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกจะมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการพัฒนาโลกความร่วมมือในภูมิภาคขึ้นมา แต่พอมาถึงประเด็นในเรื่องรูปแบบ รายละเอียดของกลไกความร่วมมือนั้น แต่ละประเทศในเอเชียต่างก็พยายามที่จะแสวงหารูปแบบที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองมากที่สุด ตัวอย่างที่ชัดเจนเกิดขึ้นที่การประชุม ADB ที่เชียงใหม่ ในการเจรจา

¹⁰ E. Teo “Future advances rely heavily on Sino-Japanese entente” Bangkok Post 8 January 2002 <<http://www.bangkokpost.com>>

ต้อรองในเรื่องรูปแบบของ AMF ทำที่ของญี่ปุ่นออกมาชัดเจนว่า ต้องการที่จะมีบทบาทนำในการบริหาร AMF ทั้งนี้แน่นอนว่า ญี่ปุ่นมีบทบาทครอบงำ ADB อยู่แล้ว

ดังนั้นประเทศกลุ่มอาเซียนจึงมีความรู้สึกหวาดระแวงต่อบทบาทของญี่ปุ่น ที่จะเข้ามาครอบงำ AMF โดยกลัวว่า AMF อาจจะกลายมาเป็นแบบ IMF คือ ในกรณีของ IMF ถูกครอบงำโดยมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ คือ สหรัฐฯ ในกรณีของ AMF ก็อาจจะถูกครอบงำโดยมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ คือ ญี่ปุ่น ประวัติศาสตร์อาจจะซ้ำรอย IMF อีก

ทำที่ของอาเซียน คือ ไม่ต้องการให้ ADB มีบทบาทหลักในการบริหาร AMF แต่ต้องการให้เป็นกลไกของอาเซียนหรือกลไกอิสระแทน เพื่อที่จะถ่วงดุลกับมหาอำนาจทางด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับญี่ปุ่น

อย่างไรก็ตาม ตัวแปรที่สำคัญที่สุดตัวแปรหนึ่งซึ่งอาจจะเป็นปัญหาต่อการรวมตัวทางเศรษฐกิจในภูมิภาค คือ บทบาทของสหรัฐฯ ตลอดเวลาที่ผ่านมาความร่วมมือหรือการจัดตั้งกลไกของเอเชียเพื่อเอเชียจัดตั้งไม่ได้เพราะสหรัฐฯ คัดค้านมาโดยตลอด เนื่องจากสหรัฐฯ ไม่ต้องการให้เอเชียมารวมกลุ่มกันโดยกีดกันสหรัฐฯ ออกไป

นอกจากนั้น หลายประเทศในเอเชียยังมองว่าสหรัฐฯ เป็นประโยชน์ โดยเฉพาะประเทศที่พึ่งพิงสหรัฐฯ ทางด้านเศรษฐกิจ ด้านการทหาร เช่น เกาหลีใต้ ญี่ปุ่น สิงคโปร์ ฮองกง และไทย ประเทศเหล่านี้พึ่งพาตลาดสหรัฐฯ อย่างมาก คือ ตลาดสหรัฐฯ เป็นตลาดที่ใหญ่ที่สุดของประเทศเหล่านี้ เพราะฉะนั้นการจะทำอะไรก็ตามที่จะกลายเป็นการรวมกลุ่มของประเทศในเอเชีย อาจจะส่งผลกระทบในทางลบ ถ้าสหรัฐฯ ไม่พอใจตอบโต้โดยใช้นโยบายปกป้องทางการค้า ก็ดกกัน

สินค้าจากประเทศในเอเชีย ประเทศเหล่านี้จะลำบากเพราะตลาดใหญ่ที่สุดของประเทศเหล่านี้ คือ สหรัฐฯ¹¹

เพราะฉะนั้น จึงเป็น “dilemma” ของประเทศเหล่านี้คือ ไม่รู้จะเอาอย่างไรดี ใจหนึ่งอยากจะหนีจากสหรัฐฯ ใจหนึ่งก็หนีไม่ได้ เพราะมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น ไม่รู้ว่าจะสละทิ้งดีหรือไม่ จะสละทิ้งแต่ก็ใจก็ยังไม่ผูกพันกับสหรัฐฯ อยู่ เพราะฉะนั้นจึงมีท่าทีลังเล หรือรีรอว่าจะเอาใจดี

ตัวอย่างล่าสุดของท่าทีที่ลังเล รีรอว่าจะเอาอย่างไรกับสหรัฐฯ นั้น ได้สะท้อนออกมาในท่าทีของไทยในการเจรจา ADB ที่เชียงใหม่ โดยเฉพาะเกี่ยวกับท่าทีในการจัดตั้งกองทุน AMF คือ ในขณะที่ดร.ศุภชัย พานิชภักดิ์ กับ ดร.พิสิฐ ลี้อาธรรม มีท่าทีสนับสนุนการจัดตั้ง AMF อย่างชัดเจน แต่ในขณะที่รัฐมนตรี อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ มีท่าทีไม่ค่อยแน่ใจโดยให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ว่า ลู่ทางของการจัดตั้ง AMF นั้นยังไม่แน่นอน และคิดว่าข้อเสนอ AMF นั้น คงจะมีความเป็นไปได้ยาก ประเด็นสำคัญคือ รัฐมนตรีอภิสิทธิ์ได้กล่าวว่า ข้อเสนอ AMF นั้น อาจก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบ โดยเฉพาะกับนักลงทุนตะวันตกซึ่งไม่สนับสนุนการจัดตั้งกองทุนดังกล่าว¹²

5. ผลกระทบต่อเศรษฐกิจโลกและต่อไทย

แนวโน้มและพัฒนาการต่าง ๆ ของการรวมกลุ่มเอเชียตะวันออก จะส่งผลกระทบอย่างไรบ้างต่อระบบการเมืองและเศรษฐกิจโลก¹³

¹¹ Bergsten , op cit. pp.10-11.

¹² ประภัศร์ เทพชาตรี “กลุ่มเศรษฐกิจเอเชียตะวันออก ความฝันหรือความเป็นจริง? (จบ)” , อ้างแล้ว :

¹³ เพิ่งอ้าง

ประการแรก ถ้าเอเซียรวมตัวกันได้จริงก็จะเกิด “bloc” ขึ้นมา 1 “bloc” โลกก็จะกลายเป็น 3 “bloc” เป็น 3 ขั้ว กลุ่มเอเซียตะวันออกจะมีขนาดเศรษฐกิจมีพลังทางเศรษฐกิจที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าอเมริกาและยุโรป เพราะฉะนั้น จึงเป็นสิ่งที่ทำลายอำนาจตะวันตกและอเมริกาอย่างมาก

ประการที่สอง หากเอเซียมี Asian Monetary Fund ซึ่งเงื่อนไขเงินกู้จะไม่เหมือนกับเงื่อนไขของ IMF คือ จะผ่อนปรนมากกว่า แนวโน้มคือ เอเซียตะวันออกจะถอยห่างจาก IMF มากขึ้นทุกที ในอนาคตหากเกิดวิกฤตเศรษฐกิจเราก็จะใช้ AMF แทน IMF ตรงนี้จะเป็นสิ่งที่ทำลายอำนาจของอเมริกาเป็นอย่างมาก

ประการที่สาม ถ้าในอนาคต สถาบันในภูมิภาคเอเซียตะวันออกจะกลายเป็นสถาบันที่จำกัด อยู่เฉพาะในประเทศในเอเซียเท่านั้น คือ สมาชิก เป็นประเทศในเอเซียเท่านั้น และจะกีดกันสหรัฐออกไป จะส่งผลกระทบในทางลบอย่างมากต่อผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองในภูมิภาคของสหรัฐ ถ้าเกิดการรวมกลุ่มกันเฉพาะเอเซียเพื่อเอเซียจะเป็นการทำลายอย่างมากต่ออิทธิพลของสหรัฐในภูมิภาคนี้ สหรัฐอาจจะตอบสนองต่อผลกระทบดังกล่าวในทางลบ สหรัฐอาจจะกลับมาสร้างเสริมการรวมตัวทางเศรษฐกิจในทวีปอเมริกาให้แข็งแกร่งขึ้นเพื่อที่จะต่อสู้กับกลุ่มเอเซีย สหรัฐอาจจะริบสร้างเสริม NAFTA ให้แข็งแกร่งขึ้น รีบทำให้ FTAA เป็นรูปเป็นร่างเร็วขึ้น

นอกจากนั้น สหรัฐอาจจะรื้อฟื้นข้อเสนอการจัดทำเขตการค้าเสรีแอตแลนติก (Trans Atlantic Free Trade Area : TAFTA) คือ ข้อเสนอที่จะจัดทำเขตการค้าเสรีระหว่างอเมริกากับสหภาพยุโรป ถ้าตะวันตกรวมกันได้ไม่แยกออกมาเป็น 2 ขั้ว เอเซียเราก็จะสู้ไม่ได้

อเมริกาอาจจะต้องพยายามปรับปรุงกระบวนการ โครงสร้างของ IMF ให้โปร่งใสมากขึ้น พยายามที่จะดึงเอาประเทศในเอเชียเข้ามามีส่วนร่วม เพิ่มโควต้าให้มากขึ้น เพิ่มที่นั่งใน Executive Board เป็นต้น เพื่อลดกระแสของการที่เอเชียจะมารวมตัวกัน

อีกวิธีหนึ่งอาจจะเรียกว่า วิธี “divide and rule” พยายามทำให้กลุ่มเอเชียแตกเป็นการแบ่งแยกและทำลาย แบ่งแยกและปกครอง คือ การพัฒนาไกล่อื่นขึ้นมา คือ G-20 ที่อเมริกาเพิ่งสร้างขึ้นมา กลุ่ม G-20 นี้มีจีน อินโดนีเซีย เกาหลีใต้ ญี่ปุ่นอยู่ในนั้น ดังนั้น ถ้าสนับสนุนประเทศเหล่านี้ให้มีบทบาทมากขึ้น ใน G-20 ก็จะลดกระแสของการรวมกลุ่มในเอเชียลงไปได้

ตัวแสดงหลักที่สำคัญมาก คือ จีน ทำอย่างไรถึงจะดึงเงินออกมาจากกลุ่มเอเชียตะวันออก วิธีทางหนึ่ง คือ เอาเงินเข้ามาอยู่ใน G-7 ซึ่งเมื่อรวม จีนก็จะกลายเป็น G-9 เมื่อเงินเข้ามาอยู่ใน G-9 ก็จะรู้สึกได้ว่า ตัวเองได้รับการยกย่อง มีสถานะเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจของโลก

ดังนั้น จีนจึงอาจจะลดความสนใจในการรวมกลุ่มของประเทศในเอเชียตะวันออกลงไปได้ด้วย

6. อนาคตของกลุ่มเศรษฐกิจเอเชียตะวันออก

ประเด็นที่สำคัญที่ต้องขบคิด คือ ข้อเสนอต่าง ๆ เหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็น อาเซียน +3 APEC ข้อเสนอของเกาหลีใต้ ข้อเสนอของไทย ข้อเสนอเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน และข้อเสนอของญี่ปุ่นที่มีหลายข้อเสนอด้วยกัน ข้อเสนอเหล่านี้จะเสริมหรือขัดแย้งกัน อันนี้เป็นประเด็นที่เราจะต้องขบคิดกันให้ดี

อีกประเด็นหนึ่ง คือ เรื่องของสมาชิกในชุมชนเอเชียที่เราจะสร้างขึ้นมากำหนดสำคัญ คือ ใครควรจะอยู่ข้างใน ใครควรจะอยู่ข้างนอก ควรจะจำกัดวงอยู่แคไหน วงขนาดนี้ที่เรากำลังมีอยู่ ก็คือ อาเซียนกับจีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ แต่

ว่าล่าสุดญี่ปุ่นและไทยกำลังจะขยายวง โดยการเอา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ สหรัฐ เอเซียใต้ และอินเดียเข้ามา

อนาคตของความร่วมมือทางเศรษฐกิจในภูมิภาคนี้ จะเป็นไปในทิศทาง ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้¹⁴

6.1 ประการแรก คือ เราคงจะต้องตอบคำถามอันนี้ และก็ควรจะตอบมา กับปัญหาตรงนี้ว่า ขณะนี้ มีข้อเสนอหลายข้อเสนอ ซึ่งจะเสริม ขัดแย้ง หรือว่าจะ ทำลายล้างกัน กรอบของอาเซียน+3 น่าจะเป็นแกนหลัก แต่ขณะนี้ก็มีข้อเสนอ อื่น ๆ เข้ามาทำให้สับสน ซึ่งก็หวังว่าข้อเสนอเหล่านี้คงจะเสริมกัน เช่น เขต การค้าเสรีอาเซียน-จีน ในอนาคตอาจจะต้องดึงเอาญี่ปุ่นเข้ามา เกาหลีเข้ามา ก็ จะกลายเป็นเขตการค้าเสรีเอเชียตะวันออก ซึ่งก็ยังอยู่ในกรอบอาเซียน+3 ได้ อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอของญี่ปุ่นดูค่อนข้างจะสับสน ทำให้เห็นจุดยืนของญี่ปุ่นว่า ญี่ปุ่นคงจะมองแล้วว่า ถ้าปล่อยให้อาเซียน+3 ไปเรื่อย ๆ จีนก็จะโดดเด่นขึ้นมา และจะครอบงำกรอบนี้ และญี่ปุ่นก็จะอยู่ในสถานะเสียเปรียบ และไม่สามารถมา คานอำนาจจีนได้ เพราะฉะนั้น ญี่ปุ่นก็พยายามที่จะขยายกรอบให้ใหญ่ขึ้น ขณะเดียวกัน ถ้าเราจะมองจุดยืนของไทยเราเอง ก็น่าสนใจเหมือนกัน จุดยืนของ ไทยอาจจะมีความคิดคล้ายๆ ญี่ปุ่น ที่พยายามดึงเอาอินเดียเข้ามาในกรอบของ เอเชีย ไม่ว่าจะเป็น Asian Cooperation Dialogue กิตี อาเซียน+4 กิตี เพราะฉะนั้น ตรงนี้เป็นปัญหาที่เราจะต้องดูกันต่อไปว่า ข้อเสนอเหล่านี้จะเสริม หรือขัดกันอย่างไร ก็เป็นโจทย์ใหญ่ว่า เราจะรวมเอาข้อเสนอต่างๆ รวมเป็นเนื้อ เดียวกันอย่างไรเพื่อให้เสริมกัน

¹⁴ ประภัศร์ เทพชาตรี “กลุ่มเศรษฐกิจเอเชียตะวันออก (2)” อ้างแล้ว ; ประภัศร์ เทพชาตรี “กลุ่ม เศรษฐกิจเอเชียตะวันออก (จบ)” อ้างแล้ว.

6.2 นอกจากปัจจัยที่ได้กล่าวไปแล้วยังมีปัจจัยอีกหลายตัวที่จะกำหนดว่า ความร่วมมือทางเศรษฐกิจของเอเชียจะสำเร็จมากน้อยเพียงใด เอเชียจะกลายเป็นกลุ่มเศรษฐกิจที่มีพลังที่จะไปต่อสู้กับยุโรป กับอเมริกาได้อย่างไรแค่ไหน ก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยเหล่านี้ ซึ่งก็คือ ประเทศในเอเชียยังมีความรู้สึกของการเป็นคู่แข่งทางเศรษฐกิจระหว่างกัน ยังมีความรู้สึกว่าแข่งกันอยู่ ตรงนี้เป็นอุปสรรคอยู่

6.3 ปัจจัยอีกประการหนึ่ง คือ ความแตกต่างของระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ มีประเทศที่รวยเกือบที่สุดในโลกและประเทศที่จนเกือบที่สุดในโลก เพราะฉะนั้น รวมตัวกันลำบาก เปรียบเทียบกับสหภาพยุโรป ที่ระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจไม่ต่างกันมากขนาดนี้

6.4 ปัจจัยต่อไปเป็นปัจจัยทางด้านการเมือง คือ ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับญี่ปุ่น ตราบใดก็ตามที่จีนและญี่ปุ่นยังมีความรู้สึกว่าเป็นคู่แข่งกัน ยังมีความขัดแย้งทางการเมืองกันอยู่ ก็จะเป็นอุปสรรคสำคัญที่จะทำให้เอเชียตะวันออกไม่สามารถรวมกันได้อย่างสนิทใจ เราเห็นชัดเจนเมื่อปีที่แล้วที่ญี่ปุ่นกับจีนแข่งกัน จีนพยายามทำแต่ม้นำญี่ปุ่นโดยมีเขตการค้าเสรีกับอาเซียนก่อน ญี่ปุ่นก็พยายามแก้ลำจีน โดยการเสนอข้อเสนอเต็มไปหมด เราอาจเปรียบเทียบว่า ความสัมพันธ์จีน-ญี่ปุ่น ก็เหมือนกับความสัมพันธ์ระหว่างฝรั่งเศสกับเยอรมนีที่เคยขัดแย้งกัน ทำให้เกิดสงครามโลก แต่หลังสงครามฝรั่งเศสกับเยอรมนีเข้ากันได้ จึงทำให้การรวมตัวทางเศรษฐกิจในยุโรปประสบความสำเร็จ

6.5 ต่อมาเป็นบทบาทและท่าทีของอเมริกา ซึ่งมีความสำคัญมาก การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออกจะไปได้แค่ไหน ก็ขึ้นอยู่กับว่าอเมริกาเห็นด้วยมากน้อยแค่ไหน ถ้าอเมริกาเห็นว่า การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออกจะเป็นภัย จะมาท้าทายอำนาจและบทบาทของอเมริกา อเมริกาจะต่อต้าน และถ้าอเมริกาต่อต้านก็จะเป็นอุปสรรคสำคัญ เพราะว่าประเทศในเอเชียตะวันออกหลายประเทศยังต้องพึ่งพิงอเมริกา ด้านเศรษฐกิจ เช่น ในเรื่องของ

ตลาด ประเทศไทยเราตลาดที่ใหญ่ที่สุด คือ ตลาดอเมริกา ญี่ปุ่น สิงคโปร์ เกาหลี ก็เช่นกัน หลาย ๆ ประเทศยังต้องพึ่งพาสหรัฐ ถ้าอเมริกายังมีท่าที่ไม่เห็นด้วย ประเทศในเอเชียก็จะรู้สึกกระอักกระอ่วนใจ

6.6 อุปสรรคต่อไปเป็นปัญหาภายในอาเซียนด้วยตนเอง หลังจากเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ อาเซียนก็แตก มีปัญหาหระหว่างกันมาก มีปัญหาความแตกต่างกันของระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ AFTA เองก็มีปัญหา นับประสาอะไรจะไปรวมในระดับที่ใหญ่กว่า เพราะฉะนั้น ถ้าเรายังแก้ปัญหายภายในอาเซียนไม่ได้ ก็จะเป็นอุปสรรคสำคัญในการรวมตัวทางเศรษฐกิจในระดับที่ใหญ่ขึ้น

6.7 ปัจจัยสำคัญอีกอันหนึ่ง เป็นเรื่องของผู้นำ ใครจะเป็นผู้นำการรวมกลุ่มเศรษฐกิจในเอเชีย ขณะนี้ในเอเชีย ในความรู้สึกลึก ๆ เรายังไม่มีการยอมรับกันในการเป็นผู้นำ จีนก็ไม่ยอมรับญี่ปุ่น ญี่ปุ่นก็ไม่ยอมรับจีน แม้กระทั่งอาเซียนเอง ลึก ๆ แล้ว ก็ไม่ยอมรับญี่ปุ่นหรือจีน ในยุโรปค่อนข้างชัดเจนว่า ฝรั่งเศสและเยอรมนีเป็นผู้นำการรวมตัวทางเศรษฐกิจ ในทวีปอเมริกายิ่งชัดเจน ใหญ่ว่า อเมริกาเป็นผู้นำในการรวมกลุ่ม NAFTA แคนาดาและเม็กซิโกก็ถูกดึงเข้ามา ในระยะต่อไปก็จะมี FTAA ขึ้นมา เป็นการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระหว่าง 2 ทวีปเลย เมื่อมองกลับมาที่เอเชีย เรามีปัญหาตรงนี้ แต่อาจจะเป็นไปได้ อาจจะไม่จำเป็นที่เราจะต้องมีผู้นำ เอาแค่ผู้ประสานงานก็ได้ ถ้าเป็นอย่างนั้น อาเซียนก็อาจจะรับบทเป็นผู้ประสานงาน ก็อาจจะแก้ปัญหาก็ได้ แต่ขณะนี้ก็ยังเป็นปัญหาอยู่

6.8 นอกจากนั้น ถ้าเราลองเอากรณีซึ่งประสบผลสำเร็จในแง่ของการรวมตัวทางเศรษฐกิจ คือ สหภาพยุโรป ถ้าเราเอามาเปรียบเทียบกันแล้ว การที่สหภาพยุโรปประสบความสำเร็จได้เพราะปัจจัยในเรื่องที่มีภัยคุกคามจากข้างนอก คือ ในสมัยสงครามเย็นมีภัยคอมมิวนิสต์ มีรัสเซีย ซึ่งค่อนข้างจะเป็นภัยที่น่ากลัวที่ทำให้ยุโรปรวมตัวกันได้อย่างรวดเร็วขึ้น แต่ว่าในเอเชีย เราไม่มีปัจจัยตรงนี้

ที่จะมาเป็นตัวเร่งกระบวนการรวมตัว เราไม่มีภัยที่ชัดเจนจากภายนอกเหมือนยุโรป

6.9 หรือแม้กระทั่งปัจจัยทางด้านการเมือง แรงผลักดันทางด้านการเมือง ยุโรปมีการรวมตัวกันได้ก็เพราะว่ากลัวจะเกิดสงครามโลกขึ้นมาอีก คิดว่าการรวมตัวทางเศรษฐกิจจะป้องกันไม่ให้เกิดสงครามโลกขึ้นมา แต่ว่าในเอเชียขณะนี้ ความรู้สึกกลัวอย่างนี้ไม่มี

6.10 นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยในด้านระบบการเมือง ยุโรปรวมกันได้ เพราะมีระบบการเมืองเหมือนกัน คือ ประชาธิปไตย แต่ว่าในเอเชีย เรายังมีความหลากหลายมาก เป็นอุปสรรคอีกประการหนึ่ง

6.11 ในเรื่องความแตกต่างทางอารยธรรม ยุโรปนั้นเป็นตะวันตกอันเดียวกัน คืออารยธรรมตะวันตก แต่ในเอเชียนั้นมีหลายอารยธรรม มีทั้งอิสลาม จีน พุทธ ฯลฯ หลากหลาย ทำให้รวมกันลำบาก

6.12 การรวมตัวทางเศรษฐกิจของเอเชียนั้นจะถูกเร่งเร็วมากน้อยแค่ไหน ขึ้นอยู่กับการรวมตัวในภูมิภาคอื่นๆด้วยว่าเขาไปกันมากน้อยแค่ไหน ถ้าในภูมิภาคอื่นมีการรวมตัวหนักขึ้น ลึกขึ้น ก็จะเป็นแรงกดดันให้เอเชียรวมตัวกันมากขึ้น

6.13 สุดท้ายก็คือ ใน WTO ถ้าการเจรจาใน WTO ประสบความสำเร็จเหลือในรอบโดฮา ก็ จะกระตุ้น ให้เอเชียรวมตัวกันมากขึ้นด้วย ¹⁵

¹⁵ เพิ่งอ้าง.

7. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

เอเชียมีศักยภาพอย่างมากในเศรษฐกิจโลก ถ้ากลุ่มนี้สามารถรวมเข้าเป็นกลุ่มได้ ก็จะมีพลังอำนาจที่สูงมาก จะก่อให้เกิดผลกระทบไปทั่วโลก ในขณะนี้มีการรวมตัวเป็นเวทีและรูปแบบอยู่หลายรูปแบบ แต่แนวโน้มต่าง ๆ ในขณะนี้ก็เป็นไปในทิศทางเดียวกันหมด คือ ความพยายามของประเทศในเอเชียตะวันออกที่จะรวมตัวกัน กระชับความสัมพันธ์กันมากขึ้น

ดังนั้น ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า กรอบการประชุมอาเซียน+3 น่าจะเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด และเป็นไปได้มากที่สุด โดยไทยน่าจะมีส่วนนโยบายในเชิงรุก และเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการของการพัฒนากรอบความร่วมมืออาเซียน+3 นี้ ข้อเสนอของ East Asia Vision Group ก็เป็นข้อเสนอที่น่าสนใจที่ฝ่ายไทยน่าจะผลักดันให้เป็นรูปธรรมในอนาคต โดยเฉพาะข้อเสนอความร่วมมือทางด้านการเงิน การจัดตั้งกองทุนการเงินแห่งเอเชีย ความร่วมมือในด้านระบบอัตราแลกเปลี่ยน ข้อเสนอเงินสกุลแห่งเอเชีย เขตการค้าเสรีเอเชียตะวันออก รวมไปถึงการประชุมสุดยอดเอเชียตะวันออก (East Asia Summit) และการพัฒนาประชาคมเอเชียตะวันออกให้เกิดขึ้นในระยะยาว

ผู้เขียนอยากจะเสนอด้วยว่าฝ่ายไทยควรจะดำเนินยุทธศาสตร์ที่เรียกว่า ยุทธศาสตร์หลายช่องทาง (multi-track strategy) หมายความว่าฝ่ายไทยก็อาจจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกรอบเวทีต่าง ๆ พร้อม ๆ กันไปได้ ไม่ว่าจะเป็นเอเปค ACD และอาเซียน+3 แต่ประเด็นสำคัญก็คือว่า จะต้องมีการจัดลำดับความสำคัญของเวทีเหล่านี้ โดยผู้เขียนเห็นว่า ฝ่ายไทยควรจัดให้กรอบอาเซียน+3 มีลำดับความสำคัญสูงสุด ดังนั้นหากฝ่ายไทยดำเนินนโยบายในลักษณะ multi-track strategy และจัดลำดับความสำคัญกรอบความร่วมมือต่าง ๆ ดังเสนอข้างต้น ก็จะทำให้ประเทศไทยได้รับประโยชน์สูงสุด และมีความคล่องตัวในการดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในภูมิภาคดังกล่าวได้